

ИСТОРИСКИ ЗАПИСИ

ОРГАН ИСТОРИСКОГ ИНСТИТУТА НРЦГ И ИСТОРИСКОГ ДРУШТВА НРЦГ
Година XII Титоград, 1959 Књ. XVI, св. 3—4

Самуило ПУХИЕРА

КАЗИВАЊЕ О САБОРУ НА ДУВАЊСКОМ ПОЉУ ПРЕМА ХИСТОРИЈИ

У нашој историографији позната је кроника коју је написао један калуђер реда св. Бенедикта из Бара. За ову кронику истакнуто је да је она наше најстарије писано историјско врело. Једни хисторичари називају је „Љетопис попа Дукљанина“, а други „Барски родослов“. Њезин писац назвао ју је »*Libellus gothorum quod latine Sclavorum dicitur regnum*« (књига о Готима, латински названа „Краљевство Славена“). У предговору свог дјела писац каже да га је написао на славенском језику, а на молбу своје у Христу браће (*fratribus*) и врло поштованих (*venerabili*) свећеника (*sacerdotum*) архиепископске столице диоклијске цркве, те многих стараца а највише младежи свог града, превео са славенског језика на латински.¹ Да је писац био калуђер судим по томе што најприје каже да је замољен „од своје браће у Христу“, а овако се калуђери (редовници) називају међу собом, а затим од свећеника. Да је био бенедиктинац јасно је по томе што казивање у I глави Љетописа ставља у доба папе Геласија, двају италских епископа и св. Бенедикта. Ови су живјели у V вијеку. Он је био Славен (Србин), а не Латин (Ромеј). То се види из његова дјела којим провијава славенски дух. Али не само дух него и родољубље, јер он читаву некадашњу римску провинцију Далмацију и Превалитану (Превалис) приказује као јединствену славенску државу.

Изворни рукопис овог Дукљаниновог Љетописа, било славенски (српскохрватски), било латински, не постоји од давнина. Од свих бројних преписа латинске редакције сачуван је само један, који је Трогиранин Иван Луцијус (Лучић) поклатио у

¹ Фер. Шишић, Љетопис попа Дукљанина, Београд — Загреб, издање Српске акад. наука, 1928, 292.

XVII вијеку Ватиканској библиотеци, и један њен италијански пријевод Дубровчанина Мавра Орбинија. Овај италијански пријевод Орбини је унио у своје дјело »Il regno degli Slavi«. ² Луције, пак, поменуто латинску редакцију Љетописа уврстио је у своје дјело »De regno Dalmatiae et Croatiae«. ³ Орбини је Дукљанинов Љетопис назвао »La storia de re di Dalmatia et altri luoghi vicini dell' Illirico«, а Луције: »Presbyteri Diocleatis Regnum Sclavorum«. Орбинијев италијански пријевод прерађен је на руски језик и Теофан Прокоповић унио га је у дјело „Књига историографија“. Латинску редакцију превео је на српскохрватски Јован Суботић под насловом „Дукљанског пресбитера Краљевство Славена“. ⁴

На основу анализе латинске редакције Љетописа попа Дукљанина доказао је Медини да је његов писац унио у своје дјело једну другу старију хронику за коју се, с обзиром на тежиште њеног садржаја, сматра да је написана у Требињу негдје у XI вијеку. ⁵ Ова хроника, коју је Медини назвао Требињском, обухвата првих 37 глава латинске редакције Љетописа. У главама од 22 до 37 говори се о владарима требињске династије. Оне су, својим садржајем, средиште и тежиште читаве Требињске хронике. Главе I до XXI само су послужиле као увод причања о владарима требињске династије. Држи се да су ове главе (I—XXII) узете из неког каталога готских владара, а овај да је био састављен у Доњој Далмацији (Хрватској) и назван »Libellus gothorum«. ⁶ У прве три главе овог каталога говори се о синовима готског краља Свевлада (Теодорика) Брусу, Тотили и Остројилу (Валамер, Видимер и Теодимер). ⁷ По казивању у II глави овог каталога Остројило је завладао бившом римском провинцијом Далмацијом у другој половини V вијека и отсио у Превалитани. Одавде је провалио у Босну и ту је погинуо. У Далмацији „расу приморске граде: Далму, Нарум (Нарону), богати и липи Солин (Салону) и град Скардону (Скрадин), те многе славне граде положи на земљу“. ⁸ У V глави Љетописа јасно је истакнуто истовјетовање Славена са Готима. Ово потиче од Латина у Доњој Далмацији и јавља се већ прије XI вијека. ⁹ Послије пропасти готске државе име Гот пренесено је

² Mauro Orbini, *Il regno degli Slavi*, Pesaro 1601, 205—249.

³ Joannes Lucius, *De regno Dalmatiae et Croatiae*, Amsterdam 1666, 287—302.

⁴ Шишић, ц. д., 30.

⁵ Милорад Медини, *Старине дубровачке, Дубровник 1931*, 31, 62 и Рад Југ. акад., Загреб, књ. 273, 113—156.

⁶ Лука Јелић, Дувањски сабор, Вијест. Хрв. археол. друштва, Н. С., 24—25.

⁷ Jože Rus, *Kralji Svevladovičev*, Љубљана 1931, 61.

⁸ Шишић, ц. д., 388.

⁹ Ибид, 110—111.

на Славене који су наслиједили Готе у Далмацији, „јер су они, у доба свог доласка на обале Јадранског Мора, били не само незнабошци него и отимачи и варварски провалници“.¹⁰ Поменути каталог унесен је у Требињску хронику са циљем да се преко његовог садржаја уздигне углед владара из требињске династије, приказавши да њихов род потиче од готских владара који су некада владали у римској провинцији Далмацији.

У почетку XVI вијека сплитски властелин Дмине Папалић намјерио се у Крајини (Неретљанска област), код кнеза Јурја Марковића, на једну старинску књигу писану ћирилицом, у којој су се налазиле прве 22 главе Дукљаниновог Љетописа. Оне су биле преведене на наш језик са једног од ранијих преписа латинске редакције и то, како се рачуна, у XIV вијеку. Папалић је ове главе „преписао ријеч по ријеч“.¹¹ Њих је 1510 године Марко Марулић превео на латински. Значи да му није био познат Дукљанинов Љетопис. Луције је и овај Марулићев пријевод донио у горепоменутом свом дјелу. Јеролим Калетић из Омиша преписао је Папалићев препис. И овај препис налази се у Ватиканској библиотеци, којој га је поклонио Иван Луцијус.

Према једном од каснијих преписа овог Калетићевог, издао је ову српскохрватску редакцију Иван Кукуљевић у свом Архиву за повијесницу југославенску под насловом „Хроника хрватска из XII вијека“.¹² Ову хронику послѣје Кукуљевића, а према ватиканском рукопису, издао је у Краљевици 1874 године Иван Црнчић и назвао је „Попа Дукљанина Љетопис“. Уз ово издање Црнчић је написао и опширан „Припомена“ Ф. Шишић у издању Срп. акад. наука (књ. LXVII, Београд 1928) објавио је своје знаменито дјело „Љетопис попа Дукљанина“ у којем је донио: латинску редакцију Љетописа, Орбинијев италијански пријевод, српскохрватску редакцију по Црнчићу и њен Марулићев латински пријевод.¹³ Ослањајући се на Шишићево издање Љетописа, приредио је такођер др Влад. Мошин Дукљанинов Љетопис и написао увод и коментар.¹⁴

О српскохрватској редакцији Љетописа попа Дукљанина, данас називаној „Хрватска хроника“, Медини суди да „није настала из сачуване нам латинске редакције, већ да се у њој сачувао старији текст и то баш текст Требињске хронике“.¹⁵

¹⁰ Ибид. ц. д., 112.

¹¹ Ибид.

¹² Иван Кукуљевић, Архив за повијесницу југославенску, књ. I, Загреб 1851, 1—37.

¹³ Шишић, ц. д., 259—285, 292—375, 379—416.

¹⁴ Љетопис попа Дукљанина, Мошин, издање Мат. хрватске, Загреб, 50—51.

¹⁵ Медини, ц. д., 33.

Садржај Хрватске кронике не потврђује Мединијев суд. За казивање у овој кроничи њен писац, по суду хисторичара, а и Мединија, послужио се једним родословом далматинског постања, који се назива »*Libellus gothorum*«, и унио га у своју кронику као њен увод. Писац Љетописа попа Дукљанина унио је, пак, како смо горе видјели, цијелу Требињску кронику у своје дјело. Да је Хрватска кроника преведена изравно из Требињске, казивање у њеној IX глави нарочито не би било онакво какво је у латинској редакцији Љетописа, јер је Требињска кроника написана у доба цара Василија II (умро 1025), а у ово доба није постојала архиепископија у Бару; барски епископ био је тада суфраган дубровачке архиепископије.

Различита су мишљења о времену постанка Дукљанинова Љетописа. Од њих су најважнија Шишићево и Мошиново. Шишић каже: „Сигурно је то, да је Љетопис већ био написан поткрај XII или у почетку XIII вијека“. За њим Мошин каже да доба постања Љетописа попа Дукљанина завршава баш ондје гдје почињу српски љетописци.

Писац Љетописа каже да у овом дјелу „није написао ништа друго сем оно што је чуо од отаца и временских (*antiquis*) стараца; али не приповијетке него темељиту истину“. Казивање у Љетопису допире до смрти цара Мануила Комнина (умро 1180 године). Писац не каже да је и он доживио догађаје које излаже. Значи да их је само чуо од стараца, дакле у свом музевном добу. Према томе његов Љетопис настао је најраније у првој половини XIII вијека.

I

У уводу Требињске кронике, која је унесена у Дукљанинов Љетопис, најважнија је његова IX глава, на којој ћемо се у овом напису детаљније задржати. Девета глава Љетописа почиње казивањем да је папа Стјепан (за владања Светопелека) позвао к себи филозофа К о н с т а н т и н а (светог Кирила) 869 године, за којег је чуо да је својим проповиједањем (*predicatione*) обратио безброј свијета (*gente*) у Христову вјеру. У претходној глави (VIII) казано је да је Константин обратио и покрстио читаву покрајину »*Casariam*« (област Казара), а затим такођер и читав бугарски народ.

„Константин се одазва папину позиву, али, прије поласка у Рим, хтједе оставити онима, које је обратио Христовој вјери, душевну храну којом ће се хранити и издржавати за његова отсуства. Тако им: постави свећенике, састави славенска слова, преведе са грчког на славенски језик Еванђеље, Псалтир (Давидови псалми) и све књиге старог и новог закона. Поздравивши

све пожуре у Рим . . . На путу скрене к краљу Светопелеку. Овај га прими с великом чашћу. Константин, коме је послје папа дао име Кирил кад га је посветио монахом, узе проповиједати краљу Христову вјеру. Ову краљ заволи и покрсти се са свим својим народом. Потом, задржавши се неколико дана, учврсти краља у Христовој вјери и науци, те се опрости с њим и крене пут Рима¹⁶.

Наведено казивање о Константину удешено је по „Константиновој легенди“ (Житију светог Кирила) која је написана у XII вијеку. Ова легенда, а тако исто и „Панонска легенда“ (Житије светог Методија), била је, нема сумње, позната у Дукљи, гдје је, према були (повељи) папе Климента III Виберта, било и славенских манастира.¹⁷ У овим манастирима владао је славенски језик не само у црквеним обредима него и у књижевним радовима.

За горенаведено казивање о Константину и покрштењу краља Светопелека рекао сам да је удешено по споменутим легендама, јер је панонског кнеза Коцеља, који је столовао у Блатном Граду и био кршћанин, писац IX главе Љетописа истовјетовао са моравским кнезом Сватоплуком (870—894). Овај је био син моравског кнеза Рагислава, на чију је молбу цар Михајло III 864 године упутио к њему браћу Константина и Методија. До овог истовјетовања дошло је по томе што Панонска легенда моравског кнеза Сватоплука назива „славенским кнезом“.

У IX глави Љетописа српскохрватске редакције владару „Славенског Краљевства“ име је Будимир, а његову народу „Свети пук“. Ово „Свети пук“ јасно показује да је ова редакција пријевод са латинског. За владара по имену Будимир, који је, као и Светопелек латинске редакције, истовјетан панонском кнезу Коцељу, не зна историја у доба Константина и Методија. За њ не зна нити прије овог доба, нити послје.

Упорјењем казивања у VIII и IX глави Љетописа о св. Кирилу и крштењу краља Светопелека (Будимира) и народа његова „Славенског Краљевства“ са историјским подацима видимо да се казивање код Дукљанина односи у првом реду на мисионарски рад међу нашим народом.

Крштење нашег народа у доба Константина (умро 869 г.), и по њему, не одговара ни историјским чињеницама. Историја биљежи да се код нас кршћанство почело ширити најприје међу Хрватима за цара Ираклија. То се јасно види код Порфи-

¹⁶ Шишић, 301—302; Повијест Хрвата, Загреб 1925, поглавље о Константину и Методију гдје су на страни 365—375 наведени извори који се односе на ову браћу, тако и литература.

¹⁷ Ибид, Љетопис, 80, биљ. 53.

рогенета.¹⁸ У том погледу може да послужи и тумачење Барадино.¹⁹

Наведени Порфирирогенетов податак није у складу са другим документованим податком. По овом папа Иван IV (640—642), родом Далматинац, упутио је 641 године опата Мартина са обиљем новца да кроз читаву Истру и Далмацију откупљује од пагана заробљенике (Латине).²⁰ Из ове вијести излази да су Јужни Славени и при концу владања цара Ираклија (умро почетком 641) били пагани. Други податак — како ћемо напријед видјети — имамо код архиђакона Томе гдје је говор како су Славени још у посљедње доба Ираклијева владања били непријатељски расположени према Латинима. Не зна се је ли од горепоменутих царева акције било успјеха и колико.

По казивању Томе архиђакона, ширење Христове науке међу Хрватима вршио је папин легат Иван Равењанин. Тома не наводи хронолошки податак када је то било, али по његову причању, надовезану на оно о постанку Сплита, некако излази да би Равењаниново дјеловање било око 650 године.²¹ На основу овог Томиног причања, држећи се тијесно Порфирирогенетове вијести, изводи Сакач да је крштење Хрвата извршено 640 године.²²

На основу археолошких података у Солину (старој Салони) Фр. Булић и Бервалди одбацују 650 годину као доказ рада Ивана Равењанина и суде да је његово дјеловање било око средине VIII вијека, када је Равена пала у руке Лангобарда.²³ С њима се слаже и Шишић.²⁴ А и Ан. Дабиновић сматра да је Иван Равењанин дједовао у другој половини VIII вијека.²⁵ По Томину казивању Равењанинова задаћа била је у првом реду да обнови у Далмацији кршћанство које је, доласком Авара и Славена и уништењем далматинских градова, било посве нестало. Тек послје насталих добрих односа између разбјегнутих Ромеја (Латина), који су се почели враћати на своја порушена огњишта, могло је да наступи доба обнове кршћанства и организације цркве. Да је у ово доба било завршено покрштење Славена на подручју римске провинције Далмације, тешко је вјеровати. Могуће да је у то доба, а и прије, било неколико Сла-

¹⁸ Rački, Documenta illustr. hist. Slav. Meer, Загреб, 291.

¹⁹ Mih. Barada, Episcopus chroatensis, Croatia sacra, год. I, Загреб, 1931, 168.

²⁰ Liber pontificalis edic. Duchesne, вол. I, 1886, 263, цитат код Шишића, Пов. Хрвата, 283, биљешка 83.

²¹ Toma Arhidakon, Historia Salonitana, изд. Рачки, 31—33.

²² Сакач, Уговор папе Агатона и Хрвата против навалном рату, Croatia sacra, Загреб 1931, св. 1.

²³ Фр. Булић и Бервалди, Кронотакса солинских бискупа, Загреб 1912, 130—131.

²⁴ Шишић, Пов. Хрв., 290—292.

²⁵ А. Дабиновић, Када је Далмација пала под јурисдикцију цариградског патријарха, Рад. Југ. ак., књ. 239, 199.

вена који су прихваћали Христову науку на наговор Ромеја (Латина) с којима су, поглавито на Приморју, долазили у тијесне везе. Те појаве ипак нијесу имале широких размјера; а и они Славени који тада прихваћаху кршћанство, већином би с вјером прихватили и ромејски језик и постајали Ромејима (Латинима).²⁶

Крштење далматинских Хрвата извршено је најкасније у доба цара Карла Великога, кад су доспјели под врховну власт франачке државе. То доказују поред Булића: Шишић, Лука Јелић, ПEROЈЕВИЋ од домаћих, Marquat и Duchesne од страних.²⁷ Прва црква са својим пресбитером (свећеником) на подручју средњовјековне хрватске државе подигнута је у Нину између 788 и 800 год.²⁸

У областима јужно од Доње Цетине: Неретљанској, Захумској, Травунији и Диоклији (Зети), које су по Порфирирогенетовом казивању населили Срби, а које Колети назива „Приморском Србијом“²⁹, народ је прилазио кршћанству помало, а међу њим се ширило из горњодалматинских ромејских градова у Приморју који су у почетку VII вијека остали поштећени, и то прво по дворовима владалаца.³⁰ Доба тог покрштавања, које су изводили латински свећеници, има се ставити у вријеме послје 642 до 731 године.³¹ Да се у народу поменутих области кршћанство ширило помало свједочи чињеница да га је, за цара Михајла II (810—829), оставио, јер га сматраше знаком своје подложности.³²

Из писма папе Ивана VIII, упућеног 873 године српском кнезу Мутимиру (око 850—891), разабире се да је он био кршћен, али да кршћанство међу Србима није било довољно развијено, нарочито не у Неретљанској области (Паганији), Рашкој и Босни.³³ Међу њима ово је било коначно проведено тек за цара

²⁶ Фр. Булић, ц. д., 121.

²⁷ Шишић, Генеалошки прилози I, Загреб, 43—46; исти, Пов., 307—308; Булић, ц. д., 116, 121; passim. Лука Јелић, Дворска капела у Нину, Загреб 1911, 15; М. ПEROЈЕВИЋ, Нински бискуп Теодосије, прилог Вјес. за арх. и хист. Далмације, Сплит 1922, 3—4; Marquoart, Oster. und östaziat, Streifzüge, Leipzig 1903, S. XVII—XVIII; Duchesne, Le Provinciae romain su XII siecle Melanges d'archeologie et d'histoire, Рим 1904, вол. XXIV, 102—106.

²⁸ Др Душан Поповић, Прилози читању и разумевању разних старина, Београд 1957, 341—352.

²⁹ Porfirogenet III, 153—161; Coletto, Ecclesia Ragusina, Illyricum sacrum, VI, 41, 43.

³⁰ Јиречек — Радонић, Историја Срба, Београд 1922, књ. I, 125, Ј. Поповић, Опћа црквена историја, Сремски Карловци 1912, књ. I, 716—718.

³¹ Јиречек — Радонић, ц. д., 125.

³² Porfirogenet, о. с., 128—129; Vita Basilii, Edit. Bonn., 288.

³³ Monu. Germ. hist. EPP. vol. 7, 288; код Шишића, Пов. Хрв., 386, бил. 20.

Василија I, око 878—880 год.³⁴ Свећеници које је цар Василије I упутио свакако су познавали славенски језик.

II

Добре односе, који су завладали у Далмацији између њених нових господара и старинаца, биљежи и историја. По њој су они настали 678 године када је цар Константин IV Погонат (668—685), пошто одржа пуну побједу над калифом Моавијом, „пустио молбама главара најкрајњих племена према западу (царства) и дао им мир као господар“... „И тако настане велико безбрижје и на истоку и на западу (царства)“.³⁵ Ово, што говоре византијски љетописци, по тврђењу Шишића односи се и на далматинске Славене.³⁶ И сплитски архиђакон Тома (1201—1268) спомиње повољне односе између преживјелих становника Салоне — од којих се неколико њих настанише у Диоклецијановој палачи кад су се повратили са острва — и њихових сусједа Славена. Он пише: „по том (пошто се Салоњани смјестише у Диоклецијанову палачу) стадоше помало излазити из града и обрађивати оближње земље. Али, кад су готске (тј. славенске) вође сазнали за повратак салонитанских грађана са острва, навалише одмах на њих и све им опустошише и не допуштаху им да оставе градске зидине. На то се грађани међу собом споразумјеше и послаше византијским царевима посланство с молбом да им по древном праву опет припадне земљиште бившег њиховог града Салоне. Тако је и било, те, постигнувши све што су жељели, посланици се врате грађанима носећи им о томе свети указ господара царских (*sacrum rescriptum dominorum principum*); док је вођама Гота и Славена такођер послана заповијед да не дирају ни у којег сплитског грађанина. И примивши царску заповијед, нијесу се одиста више усуђивали оружјем нападати Сплићане. И кад наступи мир, узеше се Сплићани помало дружити са Славенима, трговати с њима и женити се од њих склапајући с њима пријатељства и родбинске везе“.³⁷

Славени су се удомили на подручју римске Далмације још прије заузећа Салоне, али се не може поуздано рећи да су већ тада допрли и на далматинско приморје. Ово је било у њиховој власти свакако послје пада Салоње, Нароне, Епидaura и других мањих градова, јер су тада, према Томину причању, долазили бјегунци са острва у лађама, нападали на Славене и од-

³⁴ Porfirogenet, о. с., 129, 145, 149, 153.

³⁵ Шишић, Пов. Хрв., 270.

³⁶ Ибид. 270 и 271, биљ. 4.

³⁷ Arhidakon Toma, *Historia Salonitana*, изд. Рачки, 31—33.

водили их у робље.³⁸ Према томе, прави мирни односи између далматинских Славена и старинаца настали су коначно 678, за цара Константина IV. За Сплит знамо по Томи, да до правог мира и пријатељства између његових грађана и Славена није дошло одмах чим су Славени добили царску заповијед да мирују; до њих је дошло „помало“, тј. нешто касније, кад „Сплићани узеше склапати пријатељске и родбинске везе са Славенима“.³⁹ Тако би мирни односи међу далматинским Славенима и старинцима били доиста наступили за владања цара Константина IV Погоната.

III

Послије говора о крштењу краља Светопелека и његова народа, те о добрим односима који су настали у његову краљевству, долази казивање о краљевој намени „како би земљу, како је и прво била, дал направити, зашто имаше мноштво људи, да све више измишано. И тако краљ одлучи разабрати земљу и људе и ставити опет у праве законе“. У ту сврху затражио је мишљење старца и мудраца своје земље, али се није нитко нашао да даде своје мишљење о краљевој намени. „И би напуњен мудрости од бога и приде му у мисал да пошље ка светом оцу папи Стјепану и к цесару Константину изасланике с молбом да би му послали старе брвележе (*quatenus antique privilegie*) у којима су писане све земље и краљевства. Замоли их да би с његовим изасланицима послали неколико мудраца.⁴⁰ Изашлићањем изасланика папи и цару радило би се о оснивању архиепископија у „Славенском Краљевству“ и њихових суфрагана споразумом између папе и цара. Овај споразум могао је да буде у VII вијеку па до 732 године, у којој је цар Леон III одузео папи сва права у Илирском викаријату којему је припадала провинција Далмација, или касније, последије успостављања добрих односа између цара Василија II (976—1023) и папе.⁴¹

Али не само да папа није имао јурисдикције него ни кршћанство се није ширило међу Славенима прије друге половине VIII вијека.

Из чињенице да краљ Светопелек шаље своје изасланике папи и византијском цару излази да је сматрао папу поглавицом црквене хијерархије у својој држави а цара њеним врховним господаром. Папа и цар имали су споразумно да донесу од-

³⁸ Ибид., 29.

³⁹ Ибид., 31—32.

⁴⁰ Шишић, 394—395.

⁴¹ Медини, ц. д., 201.

луку о уређењу црквене хијерархије у Светопелековој држави, а цар још и о њеном политичком уређењу.

Видјели смо горе да је Светопелек наумио да уреди земљу „како је прије била“, значи како је била прије досељења Славена у њу. Према казивању у IX глави Љетописа, држава Светопелекова простирала се уз источну обалу Јадранског мора од Винодола до Dugachium-a, а у залеђу до ријеке Дрине и од ове према истоку до Лаба (Липа) и Лабеатског језера (Скардарско језеро). Ово подручје обухвата некадашњу римску провинцију Далмацију какова је била прије реорганизације царства по цару Диоклецијану. Она је тада обухватала сву земљу „од ушћа Раше у Истри до близу албанске ријеке Мат, па од Јадранског мора до надобхват ријека Колубаре и Ибра“.⁴²

Приликом реорганизације царства Диоклецијан је раздјелио првотну провинцију Далмацију на двије провинције: на Далмацију, састављену од Либурније (од Раше до Крке), и праве Далмације (од Крке до близу Будве) са средиштем у Салони, и на Praevalis (Превалитана) од Будве к југу са средиштем у Скодри (Скадар).⁴³ Судбена јурисдикција у провинцији Далмацији била је подијељена на три дијела: сјеверни дио Либурнију са сједиштем у Скардони (Скрадину); средњи са сједиштем у Салони, а сачињавала га је права Далмација, и јужни са сједиштем у Нарони и сачињавао га је преостали дио провинције.⁴⁴

Насељењем Славена у Далмацији нестало је њеног територијалног уређења („како је и прије било“), а с њим и римског поретка. Овај се сачувао једино међу остацима Ромеја (Латина). Кроз прва два вијека по свом насељењу у Далмацији Славени су у њој образовали своје области и њима сами управљали уз признавање врховне власти византијског царства. Обнова административне подјеле Далмације „како је прије било“ (ut temetogentur) није била више могућа, нарочито не у доба Константина (светог Кирила). Сем тога, није било ни јединственог „Славенског Краљевства“. Подручје од Раше до Доње Цетине које је сачињавало државу Хрватску од почетка IX вијека до 879 год. припадало је франачкој држави, а остале области имале су свака своју самоуправу под врховном влашћу Византије. Приморски латински градови на копну и острвима сачињавали су византијску тему Далмацију.

Даље се прича: „Када су краљеви изасланици (легати) дошли у Рим и папи Стјепану саопћили краљеву жељу, овај се је веома обрадовао, а нарочито што се је пружила прилика да

⁴² Jireček, Romanen, vol. I, 10; Шишић, Повијест Хрв., 104.

⁴³ Шишић, Пов. 106

⁴⁴ Ибид, 125.

пошаље мудре мужеве који ће млађаног и нејаког краља као и његов народ пасти (*pascere*) у вјери и наситити небеским крухом и ријечју живота. И тако му посла свог викара именованом Хонорија, свећеника кардинала римске цркве. Ово му пода власт: свезати и разријешити, истријебити и разорити, градити и посадити (*«cui et tradidit potestatem ligandi atque solvendi, avellandi et dissipandi, aedificandi atque plantandi»*).⁴⁵ С њим пошаље и друга два кардинала и нареди му да са собом поведе и епископе који ће у народу, још нејаком у вјери, посвећивати епископе или цркве и свакодневно сијати ријеч живота у њиховим срцима“.⁴⁶

За говор о одашиљању кардинала и епископа са стране папе, а на замолбу краља Светопелека, могуће би нетко казао да је он удешен према казивању цара Порфирогенета да се је за цара Ираклија, а по његову налогу, кршћанство стало уводити међу Хрвате. Ово би било неосновано, јер у доба постанка Дукљанинова Лџетописа, дотично Требињске кронике, није било познато дјело цара Порфирогенета. Историја биљежи два случаја да су са стране владара далматинских Славена били упућени папи посланици, али само по црквеним питањима.

Први случај. У Хрватској по смрти Трпимира (864 год.) наслиједио га је на пријестолу Домагој (864—876), иако је Трпимир имао синове: „Петра, Здеслава и Мутимира“. До овакове промјене изгледа није дошло мирним путем.

У посљедње доба Домагојева владања цар Василије I вршио је у јужној Италији и на Јадрану јак утицај византијске политике. Овај утицај, нема сумње, био је јак и у далматинским градовима, што је потакло у Хрватској неке одане сљедбенике Трпимирових синова, који су се доласком Домагоја на власт склонили изван Хрватске под заштиту цара Василија, да дођу на мисао да убију Домагоја. Њихова замисао била је откривена те су неки били поубијани (874 г.).

Домагој је умро 876 године. Његов наслједник није се дуго одржао на власти, јер га је 878 године византијском помоћу потјерао Трпимиров син Здеслав, који је дошао из Цариграда и признавао врховну власт цара Василија. Сада је хрватска црква дошла под јурисдикцију цариградског патријарха и тиме под сплитског архиепископа, са чим није био задовољан нински епископ Теодосије. Али је било и Хрвата који нијесу били сложни са Здеслављевом политиком. Ово је довело до уроте коју је водио Бранимир. Овај је у мају 879 убио Здеслава и ступио на хрватски кнежевски пријесто (879—892).

⁴⁵ Мошин, Лџетопис попа Дукљанина, издање Матице хрватске, Загреб, 51

⁴⁶ Ибид.

Ступивши на власт у Хрватској, Бранимир упути папи писмо у којем изјави своју неограничену оданост апостолском пријестолу светог Петра. Једнако учини и нински епископ Теодосије.⁴⁷ Папа одговори „узвишеном мужу Бранимиру, славном кнезу и нашем сину, такођер и свему свећенству и поштованим жупанима (judicibus) и цијелом пуку“. У писму им каже да је „опет напуњен (sumus repereti) великом радошћу чувши за њихову вјеру и завјетовање (оданост) столици светог Петра и његову (папину) понтификату“. Још их опомиње да устрају у вјерности до краја и да „остану мили синци свете цркве под закриљем и обраном светог Петра и римске столице која ће вазда учинити што ће бити на спас и њихову корист“.⁴⁸ Такођер им налаже да пошаљу згодне посланике који ће га уиме свега народа обавијестити о његовим жељама, а затим ће им упутити с њима своје изасланике којима ће, по обичају римске цркве, сав народ „положити присегу вјерности“ (universus populus vester fidelitatem promittat).⁴⁹

За ово папино тражење каже Шишић: „Не знамо из онда савремених извора првога реда да ли је дошло до тога састанка или скупштине свега хрватскога народа са папиним посланицима, но веома је вјеројатно да јест. На њ се дакле по мом мишљењу односи оно причање о сабору на Дувањском пољу за краља Будимира, о којем се очувао мутан спомен у Лџетопису попа Дукљанина. Ако има у њему уопће какова хисторијска језгра, онда се је тај сабор састао негдје 882 године још за живота цара Василија I (умро 886 г.) и папе Ивана VIII (умро 15 децембра 882 године)“.⁵⁰

Наведено Шишићево мишљење није увјерљиво, јер је Светопелек тражио од папе старинска привилегија у којима су пописане границе области његова краљевства, а папа, користећи се овом приликом, послао је краљу врло паметне људе који ће њега и његов народ кријепити у Христовој вјери. У случају Бранимира је друкчије. Он изјављује папи своју оданост апостолском пријестолу светог Петра и папи, а овај одговара Бранимиру и у одговору каже да се опет напунио радости чувши за његову вјеру и завјетовање столицу светог Петра и опомиње га да устраје до краја у вјерности и остане он и његов народ под закриљем светог Петра и римске столице. Поред тога, говори папа да ће послати своје изасланике којима ће народ положити присегу вјерности. Како видимо, у доба Бранимира радило се само о присеги вјерности апостолској столицу

⁴⁷ Шишић, Пов. 376, 377, бил. 3.

⁴⁸ Mon. Germ. hist. EPP. vol. 7, код Шишића, Пов., 386, бил. 20.

⁴⁹ Ибид, Шишић, 387, бил. 21.

⁵⁰ Ибид.

светога Петра. Тако, ако је до ње дошло и она била положена на отвореном пољу, тиме је било све готово. Напротив, на Дувањском сабору било је говора 12 дана; 8 о црквеним стварима, а 4 о краљеву ауторитету и прихваћена су старинска привилегија. Није увјерљиво ни стога што Дукљанинов Лџетопис говори о српским областима, а Хрватска се у њему тек само споредно спомиње у главама XII, XV увода и у XXVIII и XXIX Требињске кронике, те „игра у њем тек споредну улогу и о њој се говори онако опћенито“.⁵¹

Други случај. Вукан, син Стјепана Немање, „краљ Далмације и Диоклитије“, „обратио се је папи Иноценту III 1198 године с молбом да му помогне при уређењу прилика у његовој држави. У писму је изјавио да римску цркву, своју мајку, изнад свега послјије бога љуби и поштује и да ће се у свему држати папиних заповиједи.⁵² Папа удовољи његовој молби, упутује му своје легате којима нареди: „да исправе што се има исправити; да уклоне и ишчупају (evellatis) што је сувишно и штетно; а саграде и засаде корисно и кријепосно...“ (edificetis et plantatis utilis et honesta).⁵³ Посебним пак писмом препоручује Вукану своје легате и каже му да им је наредио „нека утврде у њему апостолску науку, преиначе (reformare) што год нађу да треба преиначити и нека вијернике саобразе (conformant) с апостолском столицом као удове с главом, утврђујући их у оданости и послуху према њом“ (ut apostolicam in te confirmantes doctrinam, reformant quisequid invenerint reformandum et tamquam membra capiti apostolice conformant, in ipsius devotione pariter et obedientia solidantes).⁵⁴ Легати папе Иноцента III одржали су у јануару 1199 године синод, ваљда у Бару. На овом, поред њих, били су »Diocliensis et antibarensis archiepiscopus«, те епископи: арбански, пилотски, дриватски, скадарски, свачки и сардски.⁵⁵

Пореди ли се овај Вуканов случај са налогом, за који се у Лџетопису Дукљанина говори да га је папа Стјепан дао своме викару Хонорију, упућујући га краљу Светопелеку (Будимиру), види се да налог папе Иноцента III који је дао својим легатима кад их је упутуио Вукану одговара поменутом налогу папе Стјепана Хонорију. Понављам, папа Стјепан даје власт Хонорију: »ligandi atque solvendi, evellandi et discipandi, aedificandi atque

⁵¹ Шишић, Лџетопис, 172

⁵² Aug. Theiner, *Vetera monumenta Slavorum meridionarium*, Romae 1863, том I. 5.

⁵³ Ибидем.

⁵⁴ Ибидем.

⁵⁵ Медини, ц. д., 222.

plantandi», а Иноцент III својим лeгaтима: »Que inveneritis corrigenda corrigatis, destruatibus et evellatis superflua et nociva; aedificatis et plantatis utilia et honesta«. ⁵⁶ Из овог поређења види се да је причање у Дукљаниновом Љетопису о краљу Светопелеку (Будимиру) и папи Стјепану удешено према Вукановом случају. Тим више се даде судити да је удешено према Вукановом случају, јер се садржај Требињске и Дукљанске кронике, које чине једну цјелину, односи једино на владаре српске дукљанске државе. Наведена писма папе Иноцента III била су, нема сумње, добро позната у Бару свећенству диоклијске архиепископске столице, па нема сумње и онемо писцу који је према овим писмима удесио казивање у IX глави Љетописа.

Српскохрватска редакција Дукљанинова Љетописа, у ставци гдје се говори да је на „сходу“ (сабору) био сабран народ, има „и бише веће јазиков“, тј. народности. И овај случај, тј. да је на сабору било више народности, упућује да казивање у IX глави потиче из српске приморске државе Диоклије, јер је у њој било не само Латина и Срба него и Арбанаса, а у градовима могуће и Грка. И данас у Приморју од Бара до Бојане има остатака Арбанаса. Ово потврђује и була папе Климента III Виберта (1080 до 1100) којом је, на молбу краља Бодина, уздигнуо барску цркву на степен архиепископије. У њој, поред набрајања епископија које подређује барској архиепископији, има и ово: »omnia monasteria tam Dalmatinorum quam Graecorum atque Sclavorum« (све манастире Далматинаца (Латина) као и Грка, па и Славена“ ⁵⁷

IV

Прелазећи на казивање о краљу каже се: »Finita synodo XII die per manus Honorii vicarii et cardinalium atque episcoporum coronatus rex, atque coronatus more Romanorum regum et facta est laetitia magna in populo et in universo regno eius« (по завршеном сабору XII-ог дана био је окруњен краљ руком викара Хонорија и кардинала и епископа, а окруњен по начину римских краљева; и наста велика радост у народу и цијелом његовом краљевству). ⁵⁸

Велика тама прикрива стање у југославенским странама у IX вијеку, у који прерађивач IX гл. Дукљаниновог Љетописа ставља Дувањски сабор и на њему крунисање краља. Врло оскудна историјска врела, било страна, било поготово домаћа, не знаду ни за једног нашег краља у IX вијеку. Она помињу једино

⁵⁶ Мошин, ц. д., 51.

⁵⁷ Станојевић, ц. д., 159—160.

⁵⁸ Мошин, ц. д., 52.

кнезове. По свједочанству архиђаконa Томе (1201—1268), Држислав је први од наших владара који је био окруњен (969—995). Он је знакове краљевске власти добио из Цариграда. Послије њега, његови насљедници називали су се краљевима Далмације и Хрватске. Примали су наиме знакове (*in signia*) краљевског достојанства од цариградских царева и називали су се њиховим епарсима (*praeses provinciae*) или патрицијима («*ab isto Dircislaao ceteri successores eius reges Dalmatiae et Croatiae appellati sunt. Recipiebat enim regie dignitatis in signia ab imperatoribus Constantinopolitanis et dicebantur eorum eparhi sive patritii*»).⁵⁹ У вези са овим податком каже Шишић: „Прије Стјепана Држислава носили су хрватски владари само титлу *rex Croatorum*... Баш за то нема приговора. Томина ријеч вриједи више од сваког модерног тобоже „критичног“ нагађања“.⁶⁰

Казивање о крунисању Светопелека (Будимира) не може се примијенити на случај Држислава, будући да је овај добио владарске знакове од византијског цара, што значи да папа ни на који начин није имао удјела при његовом крунисању. Послије Држислава, па до Звонимира, нема тачне вијести да ли је био крунисан који од Држиславових синова и њихових насљедника који имађаху право насљедства од својих отаца и праотаца. Једино Иван Ђакон спомиње да је послије смрти Држислава „Славенски краљ Суриња, брат славенског краља, изгубио послије очеве смрти краљевску круну, залуђен братским лукавством“. («*Sclavorum regis frater surigna nomine... qui condam fraterno dolo deceptus, regni amiserat diadema*»).⁶¹

Краљ Звонимир једини је од хрватских владара који је — по свједочанству историјских врела — крунисан по папном посланику. Врела не казују којом је круном био крунисан, али разумије се да је круну добио из Рима, јер он није дошао на пријесто по праву насљедства да би му припадала Држиславова круна. Код говора о Звонимиру и његову крунисању, папа Гргур VII властитом побудом послао је у Далмацију и Хрватску своје легате Гебизона и Фалкоина и ови, а не Звонимир, сазваше синод у Сплиту и на њему уредише црквена питања у Доњој Далмацији.⁶² На овом синоду било је договора између клера и приора градова: Задра, Биограда, Трогира и Сплита, те хрватских свјетовних великаша и нижег племства о „узвишењу кнеза Димитра Звонимира на Хрватско-Далматински краљевски пријесто“.⁶³ Тако је, по договору папних легата и свјетовних великаша, било одлучено да

⁵⁹ Тома Архиђакон, ц. д., 38; Шишић, Пов. 469, биљ. 8.

⁶⁰ Шишић, Повј. 469, биљ. 11.

⁶¹ Ибид, 472, биљ. 19.

⁶² Ибид, 558.

⁶³ Ибид.

се Звонимир крунише за краља. Крунидбени чин извршен је у Солину 9 октобра 1076 год. и у присуству народа. Звонимир је положио заклетву „апостолском пријестолу“ и обећао и дао ријеч да ће неопозиво чувати што год је у његовој краљевини одредио било апостолски пријесто, било његови легати. Своју краљевску власт и своју државу он сматра даром апостолског пријестола.⁶⁴

Према наведеном је јасно да се причање у Љетопису по папа Дукљанина о крунисању краља на Дувањском сабору не односи ни на Звонимира, јер је по том причању Светопелек (Будимир) владар по праву наслеђства и он својом владарском влашћу сазива сабор и пред њим се на сабору уређују црквена питања, а такођер и државна. Звонимир, како горе видимо, то није; њега је папа поставио за краља као свог вазала.

За прве српске краљеве кажу историјска врела да су се обраћали папи, било да им пошаље краљевску круну, било да би им помогао при уређивању државе. Тако се зна да је Војислав син Михајло (1050—1080 г.) затражио од папе Гргура VII заставу (*vexillum*) и молио га да заштити дубровачког архиепископа од прохтјева сплитске цркве (дубровачки метрополита у Михајлово доба вршио је црквену власт над епископијама у његовој држави). Гругр VII назива Михајла краљем.⁶⁵ За Михајлове наслеђнике историјска врела не казују да ли је који био окруњен. Дукљанин има да је „Бодин, Михајлов син, окурнио главу дијадемом и наредио да га зову царем“ (*preterea Bodin imposuit Diadema capiti suo et iussit se vocari imperatorem*).⁶⁶

Послије Немање, када су се измирили његови синови Вукан и Стјепан, упутио је Стјепан своје посланике папи Хонорију молећи га да му пошаље краљевску круну. Папа му, како доноси архиђакон Тома, удовољи и пошаље свог изасланика и овај га 1217 године окурни и постави за првог владара земље.⁶⁷ Стјепан се називље: „Стјепан, милошћу Божјом, читаве Србије, Диоклитије, Далмације, Травуније и Захумља окруњени краљ“. (*Stephanus dei gratia, totius Servie, Dioclie, Tribunie, Dalmatie atque ehulmie rex coronatus*).⁶⁸ И Андрија Дандоло доноси исту вијест (ваљда по Томи), само додаје да се „Стјепан,

⁶⁴ Рачки, ц. д., 103—104; Шишић, Приручник, 268—269.

⁶⁵ Jaffe, *Bibl. regum german.*, vol. II, 302—303; Шишић, Повј. 570.

⁶⁶ Љетопис папа Дукљ. XL, Мошин, 95, биль. 228.

⁶⁷ Тома Архиђакон, ц. д., 91.

⁶⁸ Јиречек — Радонић, ц. д., 217, биль. 3. Рачки, Старине, књ. 7, 55. У старим српским споменицима под ријечју Далмација разумијева се превалитански крај од Будве к југу.

под утицајем своје жене млетћанке, одрекао шизме⁶⁹ Стјепаново прилажење западној (римској) цркви изазвало је, нема сумње, незадовољство међу православним клером, нарочито код брата му Саве, тада српског архиепископа, а једнако и код добродјелца властеле (благородника), јер је црквени живот српског народа у Стјепановој држави био уско повезан уз источну цркву. Тако је дошло да је Стјепан био по други пут окруњен, а окрунио га је брат му Сава. И стара српска историјска врећа говори о Стјепановом круњењу. Тако писац „Житија светог Саве“, монах Теодосије (средином XIII вијека до средине XIV), у том „Житију“ износи читав обред тог крунисања, али не каже од кога је добивена круна,⁷⁰ док охридски архиепископ Доментијан, савременик светог Саве, каже да је Стјепан добио круну од папе и да га је овом окрунио св. Сава.⁷¹

Овдје ћу споменути казивања Теодосија да је свети Сава на одласку из Свете Горе „узео са собом оне које знадијаше подобним да их постави за епископе“.⁷² Изгледа да и ово одговара казивању IX главе Љетописа да је папа Стјепан наредио своје легату, кад га је упутио Светопелеку (Будимиру), „нека поведе са собом и епископе који ће народу још нејаком у вјери посвећивати епископе или цркве и свакодневно сијати ријеч живота у њиховим срцима“.⁷³

Поредимо ли причање у IX глави Љетописа о круњењу краља Светопелека (Будимира) са вијешћу архиђакона Томе о крунисању Стјепана Првовјенчаног, излази да је причање у поменутој глави о крунисању Светопелека удешено према вијести о Стјепановом крунисању, јер, понављам, читав садржај Дукљанинова Љетописа говори о српским странама и њиховим владарима. Ради поређења наводим латински текст вијести. Дукљанин има: »Finito synodo XII^a die per manus Honori vicarii et cardinalium atque episcoporum coronatus est rex atque coronatus more Romanorum regum«,⁷⁴ а архиђакон Тома: »eo tempore Stephanus, dominus Servie sive Rasie, qui mega iupanus appellabatur, nissis apochrisariis ad romanem sedem, impetravit ab Honorio summo pontefice coronam regni. Direxit namque legatum a latere suo, qui veniens coronavit eum primumque regem constituit terre«.⁷⁵ У причи о Дувањском сабору, како смо видјели, папи је име Стјепан, а његову изасланику Хонорије; док је у доба Стјепана Првовјен-

⁶⁹ Dandolo, *Edic. Muratori*, vol. 12.

⁷⁰ М. Вашић, *Старе српске биографије*, изд. СКА, Београд 1924, 193.

⁷¹ Ибид, 193, биль. 7

⁷² Ибид, 185.

⁷³ Шишић, *Љетопис*, 303.

⁷⁴ Ибид, 305.

⁷⁵ Тома, ц. д., 91.

чаног Хонорије папа. Овдје је очито да је прерађивач пренио име папе Хонорија на његова изасланика. У српскохрватској редакцији, што је значајно, нема имена Хонорије папину легату. У њој стоји да је папа Стјепан послао краљу Будимиру „научна чловика, а викара свога“.⁷⁶ Не може се рећи да је ово име преводилац превидио. Шишић каже да је „значајно да у збирци регеста папинских исправа нигдје, па ни у списковима кардинала и других часника папинске канцеларије, није могао да нађе трага до 1304 године буд којем кардиналу именом Хонорије. „Шта више“, — каже даље — „добро је познато и то, да... свечано изашиљање кардинала легата у иностранство, у оној форми (потцртао Шишић) како га приказује данашњи текст Љетописа попа Дукљанина, никако није могло да буде прије пола XI вијека, а поготово је изричај vicarius (apostolicus) немогућ прије XII—XIII“.⁷⁷

V

У IX глави Љетописа Дукљанина, поред казивања о крштењу краља и народа, има говора и о уређењу црквене хијерархије, што је у уској вези са крштењем цијелог народа. О томе се каже ово: „Потом нареди краљ да се посвете архиепископи, један у Салони, а други у Диоклији. Тако су једнако посвећени и многи бискупи, а и цркве које су биле срушене и остале оскврнуте, поново су подигнуте и посвећене“.⁷⁸

Ни ово устројство црквене организације, а у доба Константина (светог Кирила), не одговара историјским чињеницама. Тома архиђакон, уз казивање о крштењу народа, приповиједа и о обнови црквене јерархије. Њу је, по Томи, извршио папин легат Иван Равењанин, и то, како смо видјели, при концу VII и почетком VIII вијека, те је он био први архиепископ сплитске цркве.

До свог времена (XIII вијек) архиђакон Тома спомиње само три сплитска архиепископа именом Иван. Први је Иван Равењанин, други Иван, којег ставља у 914 годину, „у вријеме кнеза (ducis) Томислава“, а трећи је насљедник Добрала, око 1050 године. У вријеме овог трећег Ивана одржан је, 1060 године, црквени синод у Сплиту.⁷⁹

У крстионици сплитске цркве (свети Иван) чува се саркофаг на којему је натпис да је у њему сахрањен архиепископ Иван. Од поменутих сплитских архиепископа Иван III сахра-

⁷⁶ Шишић, Љет. 95.

⁷⁷ Ибид, 430, 431.

⁷⁸ Шишић, Љетопис, 429—430

⁷⁹ Шишић, Пов. 504.

њен је у саркофагу на којем је био натпис дуљи и друкчији од оног што је данас у крстионици.⁸⁰ Ни Иван II није сахрањен у саркофагу што је у крстионици. У X вијеку, кад је он живио, у нашим странама влада у пластичној декорацији „чист зрео слог плетених скулптура“⁸¹, а тога нема на поменутом саркофагу Ивана. „Овај саркофаг је и по свом облику и по епиграфији натписа, по мотивима и слогу украса из друге половине VIII вијека“, како доказује Караман.⁸² Барада се слаже са Караманом да саркофаг у сплитској крстионици припада Ивану Равењанину и каже да је Караман питање о припадности тог саркофага потпуно ријешио у прилог Ивана Равењанина. Али он јачом аргументацијом показује да поменути саркофаг потиче с краја VII вијека или најкасније с почетка VIII.⁸³ Будући је поменути саркофаг свједочанство из прве руке, то се — ослоном на наведену вијест Порфирогенета о крштењу Хрвата, на казивање Томе архиђакона и на суд горенаведених стручњака — може поуздано судити да је Иван Равењанин био први архиепископ у Сплиту, те према томе крштење Хрвата падало би пред свршетак VII вијека. Како Тома не наводи епископија које би биле подређене Равењанину, првом сплитском архиепископу, већ каже да су права некадање салонитанске цркве прешла на сплитску, сва је прилика да је Равењанин био само архиепископ града Сплита. „Црква овог града“, како казује Шишић, „доиста је присвајала себи титулу салонитанског епископа као њена баштеница; али је ишла за тим да ову уведу натраг у живот, јер када је цар Лав III (717—740 године) одузео 732 године папи јурисдикцију над Илириком, није било организоване далматинске метрополије, све да и претпоставимо постојање сплитске цркве још од 650 године па даље. Она је тада била тек епископија унутар градских зидина“.⁸⁴ Сплитске метрополије није било ни у доба папе Ивана VIII. Овај се својим писмом 10 јуна 879 године обратио епископима царске Далмације (градови Сплит, Задар, Крк и Осор) да се поврате апостолском пријестолу. „И тада је — већ давно прије 879 године — сплитски „надбискуп“ уствари вршио своју власт само унутар града Сплита, па и његова власт над осталим далматинским бискупима својим суфраганима могла је да 879 године — ако је уопће постојала (потцртао Шишић) може да буде само веома чедна, и то не над свима — дашто, колико

⁸⁰ Farlati, *Illyricum sacrum*, том. III, 130.

⁸¹ Љ. Караман. О почецима средњовјековног Сплита, Вјесник Хрв. археол. друштв., Н. С., XVIII—XXI, Загреб 1940.

⁸² Ибидем

⁸³ Мих. Барада. Суђурачки надвратник. Виј. Хрв. археолог. друштва, Н. С. XVIII—XXI, 1940 (Hoffilerov Зборник, 412).

⁸⁴ Шишић, Пов. 686

су 879 године оне бискупије још постојале — него тек над једном или другом бискупијом (задарском, осорском или још којом⁸⁵. Прва епископија на подручју средњовјековне хрватске државе основана је у Нину 864 године и била је суфраган аквилејске патријаршије у Градежу (Grado).⁸⁶ Превалис, или Горња Далмација (градови Будва, Бар, Улцињ, Дривас и Свач) имала је 738 године метрополију у Скодри. Сачувао нам се један списак суфрагана драчке архиепископије с краја IX вијека или одмах у почетку X вијека, а међу њима наводи се први пут Бар. Не зна се кад је основана; само знадемо да га није било у римско доба... У истом списку, у ком се први пут спомиње Бар са својом епископијом, наводи се и Диоклеја као варош са засебном епископијом. С Драчем у заједници остале су прева-литанске епископије (Диоклија, Дриваст, Полет и Бар) до про-пасти бугарског царства 1018 г.

VI

Казивање о Дувањском сабору завршава се приказом о територијалној и административној (управној) подјели државе. Подјела је извршена на „провинције“ (области) и »regiones« (окружја), и то по току ријека. „Подручја“, чије ријеке теку са планина и утичу у море према југу, назва краљ »Maritima« (Приморје); а она чије ријеке теку са планина у правцу сјевера и утичу у велику ријеку Дунав назва Surbiam (Србијом). Затим подијели Приморје на двије области (провинције): од Далме до Валдевина назва Бијелом Хрватском, која се назива и Доња Далмација, а од Далме до града Бамбалона, који се сада зове Дирахиј (Драч) назва Црвеном Хрватском, што се зове и Горња Далмација“. Српскохрватска редакција има „и Приморје раздили на двоје... од Далме дери до миста ко се зове Валде-вим... прозва Хрвате биле што су Далматини нижњи. И још од миста Далме до Бамбалона града, ча се сада зове Драч, дотле прозва горњу Далмацију“.⁸⁷ Како видимо, ова редакција не зна за Црвену Хрватску латинске редакције.

„Србију, која се зове и Загорје, подијели у двије области. Једну од велике ријеке Дрине према западу до планине Пина (Борове) коју назва Босном; другу од исте ријеке Дрине према истоку од Лапије (Лапад) и лапског језера Скадар-

⁸⁵ Ибид, 682—683

⁸⁶ *Barada, Episcopus Croatiae sacra*, *Croatia sacra*, Загреб, 1931, II, 176.

⁸⁷ Мошин, ц. д., 53—54. У оригиналу „Доњу Далмацију“, што Шишић исправља „Горњу Далмацију“ јер је грешком ушло у оригинал (Мошин, биљ. 52).

ског, коју назва Р а ш к о м⁸⁸. Српскохрватска редакција „толико је и Сурбију, ча јест Загорје. И туј на двоје раздилише . . . почам од горње стране Дрине, ча јест на заход сунчени до горе Борове, а тој прозва Босна, и од Дрине до Липа прозва Рас, ча је Рашка земља“⁸⁹.

Ова подјела, на први поглед, изгледа да је извршена према разноврсном рељефу природних (географских) области, које казивање у Љетопису убраја у састав „Славенског Краљевства“, али то није. Подјела је извршена по политичким (административним) јединицама, и то, како ћемо видјети, према њиховом стању при концу XII и у првој половини XIII вијека.

Римска провинција Далмација доласком Остро Гота била је у другој половини V вијека етнички подијељена на готску и ромејску (латинску). У Приморју, а поглавито у градовима, били су Ромеји (Латини), а „њен унутарњи дио (Загорје) остао је домовином Источних Гота“⁹⁰. Када је готски вођа и владар Теодорик завладао и приморском Далмацијом, назвао се »*Grinseps Dalmatarum*« (кнез Далмације),⁹¹ дакле готске и латинске Далмације. Послије пада готске власти у Далмацији, што је било 555 године, Далмација је наново као једна цјелина дошла у власт Источног римског царства (византијског), иако је у загорским странама остало нешто Гота. Мало времена касније, већ у почетку VII вијека, Далмацијом су загосподарили Славени; али не одмах читавом. У приморским градовима и на острвима уздржали су се и даље Латини под влашћу Источног римског царства. Тако је Далмација по други пут била етнички подијељена надвоје.

Славенска племена, пошто су признала цара Константина IV за свог врховног господара, стала су се мало по мало развијати у својим родовским и племенским жупама и областима. На читавом славенском подручју Далмације у почетку IX вијека већ су постојале развијене славенске области. „Између ушћа Раше у Истри и ушћа Цетине, па од Јадранског мора до средњег и доњег тока ријеке Врбаса, па даље на исток према ријечи Босни, простирала се Хрватска; од ушћа Цетине до ушћа Неретве, Неретљанска област; од Неретве до Дубровника Захумље; од Дубровника до Котора Требињска област (Травунија); а од Котора до ушћа Бојане и ушћа Дрима Зета (Дукља = Диоклетија). По казивању цара Порфирогенета ове јужне приморске области населили су Срби. Језуита Coletto назвао их је Примор-

⁸⁸ Мошин, ц. д., 55; Шишић према Орбинијеву пријеводу има *над paludem Labeatidem*.

⁸⁹ Шишић, Љет. 399

⁹⁰ Ј. Рус, Краљ. Свевлад., 147.

⁹¹ Ибидем.

ском Србијом.⁹² Све ове јужне области шириле су се и у унутрашњост до разводних планина које дијеле воде Јадранског мора од притока Саве. У порјечју горње Босне стерала се област Босна; а у порјечју Пливе, Таре, Лима и горње Дрине, омеђеном високим планинама, налазила се Србија (Рашка).⁹³ У Љетопису Дукљанина Србијом (Surbia) назване су Босна и Раша. Приликом подјеле Римског царства 395 године на Источно и Западно, западни дио Балканског полуострва, дакле и провинција Далмација, припао је западном дијелу. Године 437 овај дио Балканског полуострва дошао је источном дијелу царства као свадбени дар Гале Плацидије приликом женидбе њена сина Валентијана II ћерком источног цара Теосија II.⁹⁴

У почетку IX вијека франачки владар Карло Велики, кога је 800 године папа окунио царском круном, узео је да осваја западни дио Балканског полуострва, али услијед његова неуспјеха на мору дошло је до мира. Овај је био утаначен 812 године у Ахену. Цар Михајло I признао је Карлу наслов цара и уступио му кнежевину Хрватску која је на југу допирала до ушћа ријеке Цетине. Византија задржа Венецију и далматинске приморске градове и острва.⁹⁵ Тако, сем Хрватске, све остале области остале су и даље под врховном влашћу Византије.

До ахенског мира, дакле прије доба Константина (светог Кирила), читаво подручје некадашње римске провинције Далмације било је политички јединствена цјелина, тј. признавало је врховну власт Византије, а етнички латинска и славенска, јер је у оно доба на Приморју било још Латина. Овим миром приморске далматинске стране, које Љетопис Дукљанина називље „Maritima“, подијелене су међу два царства. Ово је њихова прва политичка подјела. Године 878 Хрватска се ослободила врховне франачке власти и постала независном, а 1102 године повезала се уз Угарску.

У X вијеку јавља се у Захумској области њен кнез Михајло Вишевић. Њега помињу хисторијска врела у 912 и 917 години,⁹⁶ а и Дукљанинов Љетопис говори о њему у глави XXVIII и XXX, називљући га Предимиром.⁹⁷ Михајло је успио да у вријеме свог владања, ослањајући се на Византијско царство, уједини све српске области у једну државу. Још за свога живота ову државу подијелио је међу своје синове, а у Рашкој остави да владају њени жупани. Послије Михајла Вишевића

⁹² Види примјед. 28.

⁹³ Шишић, Пов. 295

⁹⁴ Шишић, Пов. 161—162, биљ. 11.
Жиречек — Рад., ц. д., 1—140.

⁹⁶ Шишић, Повијест 405—406.

⁹⁷ Љетопис, 323—326

ујединио је све српске области краљ Бодин (1081 до 1101/2) и успио да је папа уздигнуо барску цркву на степен архиепископије са суфраганима које је имала дубровачка архиепископија. Послије Бодина наступило је хаотично стање у дукљанској држави и трајало до цара Манојла Комнина. У ово вријеме између Бодина и цара Манојла, Босна је доспјела у неки вазалски однос према Угарској, јер се 1135 године краљ Бела II окитио титулом »rex Ramae«, по ријечи Рами, под којом се разумијевала Босна.

Цар Манојло I Комнин (1143—1180) узео је да обнавља царску византијску власт и над западним подручјем Балканског полуострва. Уз то је смјерао да потчини и Угарску с којом је била повезана Хрватска, па је ударио и на њу јер су њени владари дигли Србе против Византије. Ратовање је почело 1164 године и, уз наизмјеничне успјехе, завршило се 1168 године Манојловом побједом. За вријеме овог ратовања царев војсковођа Јован Дука заузео је 1165 године некадашње византијске градове Сплит и Трогир (Задар је остао Венецији), те један дио Хрватске од Омиша до Шибеника и Скрадина. За ове градове и стране до Зрмање био је постављен царски намјесник као »Dux Dalmatiae et Croatiae« (војвода Далмације и Хрватске) са сједиштем у Сплиту. Прослиједивши даље до Диоклије, обнови на њеном Приморју старе границе градова и за ове стране би постављен царски намјесник као »Dux Dalmatiae et Diocliae« са сједиштем у Котору или Скадру, а посљедњи дукљански владаци ограничени на отворену земљу.⁹⁸

Овом царевом уредбом далматинско приморје било је по други пут политички подијељено на два дијела. Прва подјела извршена је прије доба св. Кирила, у које прерађивач IX гл. Љетописа ставља подјелу Светопелекове (Будимирове) државе, а друга подјела мало прије постанка Дукљанинова Љетописа. Краљеви од Котора до Албаније називају се у споменицима у XI вијеку Горњом Далмацијом (*Dalmatia superior*), а једнако и у XII вијеку.⁹⁹

У дукљанској држави владао је у доба цара Манојла — како доноси Дукљанинов Љетопис — краљ Градихна. Њега је наслиједио син му Радослав, којему је цар дао да влада и управља цијелом земљом, како је држао и његов отац.¹⁰⁰ На ову се државу односи у латинској редакцији Дукљанинова Љетописа онај дио „*Maritima*“ од Далме до Бамбалона града, који је на-

⁹⁸ Жиречек — Рад., ц. д., 186, биљ. 2—3; Клаић, Повијест Хрвата, Загреб, 168.

⁹⁹ Coletto, о. с., 56; Тома, ц. д., 35, 43—45; Смичиклас, Codex II, 148.

¹⁰⁰ Љет. попа Дукљ., гл. XLV и XLVI, изд. Шишић, 372—373

зван Croatia Rubea. Овај назив, како смо горе видјели, не постоји у српскохрватској редакцији, што је доказ да је у латинској интерполиран.¹⁰¹

И загорске стране (Surbia) биле су подијељене. У Рашкој у доба цара Манојла владао је Урош II, а за њим Деса, кога Кинам називље „други од браће“,¹⁰² а Дукљанин сином Урошевим. У Босни владаше бан Борић.

Послије смрти цара Манојла промијенило се стање у Дукљи. У „Животу Стјепана Немање“ (св. Симеона), које је написао Стјепан Првовјенчани, има у VII глави да је Немања „повратио Диоклитију и Далмацију, отачаство и рођење, праву дјевовину коју је насиљем држао грчки народ и градове у њој“.¹⁰³

Видјели смо да причање о установљењу архиепископије у Дукљи (Бару) и казивање о крунисању краља Светопелека упућује на некадању дукљанску државу, а ова подјела далматинског приморја, која је извршена за цара Манојла I, још већма показује да је IX глава Љетописа прерађена касније у Бару. Али то још већма показује чињеница да је Стјепан Немања послије смрти цара Манојла повезао уз Рашку још и дукљанску државу, па је тако остало и за његовог сина Стјепана Првовјенчаног. Тиме је обновљена држава Михајла Вишевића и краља Бодина, дакле, „како је прије било“. Према томе, ово стање пројецтирано је у доба св. Кирила, тј. у доба покрштења Славена, са циљем да се истакне да је барска архиепископија основана у давна доба покрштења Славена као и сплитска. Према томе, ово, како у Љетопису стоји, „како је и прије било“ не односи се на стару административну подјелу Далмације у доба Римског царства.

Поред говора о раздиоби провинција набројене су и епископије које су подређене установљеним архиепископијама. Салонитанској, по овом казивању, подређене су епископије: у Сплиту, Трогиру, Скрадину, Задру (Agausona), Нину, Рабу, Крку и Дубровнику; а диоклејској метрополији: у Бару, Будви, Котору, Улцињу, Свачу, Скадру, Дривасту, Полету, те српска, босанска, требињска и захумска. Овакво уређење архиепископија нипошто не одговара времену светог Кирила. И ово уређење уметнуо је у IX главу Љетописа латинске редакције, јер га нема српскохрватска редакција.

Наведена организација сплитске метрополије одговара углавном стању прије 1154 године, јер је ове године била уздигнута задарска епископија на степен архиепископије. Кажем

¹⁰¹ О овоме упућујем на мој чланак „Порекло назива Црвена Хрватска“ Историски записи, XIV, Цетиње 1958.

¹⁰² Јиреч. — Рад., ц. д., 183.

¹⁰³ М. Башић, ц. д., 41—42.

„углавном“, јер у овај попис суфрагана сплитске архиепископије није убројена книнска епископија основана 1040 године, а јесте дубровачка, док је добро познато да је Дубровник имао своју метрополију нарочито од конца X вијека па даље и кроз XII вијек, када је настао Љетопис Дукљанина. Ово затајивање дубровачке архиепископије и додјељивање њено као суфрагане сплитској одговара аспирацијама сплитске цркве, што је очитовано у споразуму између сплитског архиепископа и барског епископа 1177 године.¹⁰⁴ Будући је сплитска црква, оснотком задарске архиепископије, изгубила: задарску, крчку, осорску и рапску епископију, сплитски архиепископ Рајнерије (Арнир), присталица византијског цара Манојла I, под чијом су врховном влашћу биле тада области дукљанске државе и тако њене епископије, знајући за дубровачко-барски спор, упутио је два своја изасланика барском епископу Гргуру, родом Задранину, да му саопште његову поруку. Споразумјевши се Гргур са овим изасланицима одговори Рајнерију да ће га признати примасом (патријархом) читаве Далмације (*primas totius Dalmtiae*) ако му испослује од папе палиј и некадашњи положај (тј. према були папе Климента III).¹⁰⁵

Послије уређења црквених прилика, како је приказано у IX глави Љетописа, прешло се на претресање »*de potestate regis, de ducibus et comitibus et centurionibus*« (о краљевској власти, војводама или кнезовима, о жупанима и о сатницима).¹⁰⁶ И ова ставка латинске редакције Љетописа упућује на прилике у дукљанској или диоклијској држави XI и XII вијека, и у Србији за Немање и првих му насљедника, када су српске приморске и загорске области биле уједињене у јединствену државу. Ова држава, а дукљанска и прије, поред краља, имала је: *Arhonte* (*dux* = војводе или кнезове); *comites* (жупане) и *centuriones* (сатнике), тј. дијелила се на провинције (области) и *regiones* (жупаније). О њима говори у X вијеку и цар Порфирогенет,¹⁰⁷ те о Диоклитији (Зети). Папа Бенедикт VIII, у својој були (повељи) 1022 год. којом подјељује палиј (плашт, знак архиепископске власти) дубровачком архиепископу Витали I, набраја подложне му епископије у Захумљу, Србији и Травунији, и сваку од ових области називље краљевством (*regnum*), а уз њих убраја и епископије у градовима Котору, Бару и Улцињу (*Dioclea*).¹⁰⁸ Једнако их спомињу и друге папе послје Бе-

¹⁰⁴ Смичиклас, ц. д., 154.

¹⁰⁵ Ибидем.

¹⁰⁶ Мошин, ц. д., 52.

¹⁰⁷ Порфирогенет.

¹⁰⁸ Изворни акт (оригинал) ове буле чува се у Дубровнику. Штампано га је *Coletii* у Фарлатијевој *Illyricum sacrum* VI, 44—45, а по њему и Кукуљевић у *Codex dipl.* I, 104—105.

недикта VIII, приликом подјеливања палија дубровачком архи-епископу. Ове области дијелиле су се на жупаније које тако-ђер набраја Порфирогенет.

Уз приказ о подјели земље слиједи говор о њеном управ-ном (административном) уређењу. По овоме, у свакој области (провинцији) поставио је краљ бана, тј. војводу («banum id est ducem») од своје браће по крви, а жупане (supanos id est comites) и сатнике (sednicos), тј. центурионе од племенитих људи истих области. Српскохрватска редакција има: „и свакоме мисту по-стави мејаше и свакоме тих мист поставише бана а нигди дужа (dux = војвода) и тада наредише да сваки тих банов буду од пуп-коризине племенити и они да учину кнезе (жупане) од свога колина. И учинише сатнике, ки сатници над стотину људи и те сатнике учинише сваке земље људи“.¹⁰⁹ Оваково уређење др-жаве одговара стању у дукљанској држави XII и XIII вијека и у Србији за Немање и његових насљедника, јер се она ди-јелила на области (провинције) којима су владали чланови ди-настије, а области на жупаније.¹¹⁰ Томе одговарају и изричаји: dux, comes и centuriones који су постојали и у феудалној Ита-лији, с којом је Дукља била у сталним везама.¹¹¹

VII

Истакнути хрватски хисторичари поричу хисторијску ври-једност првих глава (I—XXIII) Дукљанинова Љетописа. Иван Луцијус (Лучић) — рођен 1604, умро 1679 — казао је о Дукља-ниновом Љетопису да „код назначења краљевине и код набра-јања краљева тако помућује земље, племена и времена, да би се прије рекло да пише бајке него ли историју“.¹¹² Иван Куку-љевић (1816—1889) пише: „У обадвије те кронике (лат. и српско-хрв. редакција) има веома мало хисторијске истине“.¹¹³ Фр. Рач-ки (1828—1896): „можемо без сваког околишања рећи да Libellus Gothorum за хрватску и српску повијест нема баш никакове вриједности, нити у материјалном, нити у формалном погледу... По нашем мнијењу тај Љетопис може се добро употребити а) за земље горње Далмације XII вијека особито пак старе Зете... б) за попуњење бизантинских писаца особито у повијести Дукље и Рашке XI и XII вијека, дочим инди први дио Љетописа није

¹⁰⁹ Љетопис попа Дукљанина, Мошин, ц. д., 55.

¹¹⁰ Јиречек — Радонић, ц. д., II, 4—5.

¹¹¹ Мошин, ц. д., 55, биљ. 67.

¹¹² Lucius, о. с. 93; Шишић, Пов. 387, биљ. 21; Клаић, Народни сабори и крунисање краља на Дувањском пољу, Зборник Мат. хрв., Загреб 1925, 3.

¹¹³ Иван Кукуљевић, Архив за повјест југославенску I, Загреб 1851, 37.

нашој повијести од никакве користи... Историчка вриједност Љетописа је незнатна. О овом сабору повијест ништа не говори и не мислим да би се икад био држао“...¹¹⁴ Ф. Шишић: „Ја мислим да би ипак требало у првом реду јаче подвући и истакнути крупну чињеницу, да је Дукљанинов Љетопис прво наше национално литерарно дјело, односно да је Дукљанин најстарији наш књижевник... даље је од значаја и то, да дјелом попа Дукљанина, иако нема као историјски извор нарочито за старије вријеме значајне и крупније важности, ипак провејава народни дух“.¹¹⁵ Вј. Клаић у посљедње доба свог научног рада каже о Дукљаниновом Љетопису: „Сви се новији повијесничари слажу у томе да је кроника попа Дукљанина уопће непоуздан извор; нарочито први њен дио који обухваћа историју по издању Црнчићеву гл. I—XII до смрти бугарског цара Петра Симеоновића (968)“.¹¹⁶ Од страних писаца Hergenröther, Gebhaldi и Faber не дају никакове важности казивању о Сабору на Дувањском пољу.¹¹⁷

Лука Јелић изнио је мишљење да је причању о сабору на Дувањском пољу уметнуо у IX главу Љетописа попа Дукљанина. Он каже: „за сам пак Сабор држим да је постојао и да је то било између 2 и 30 августа 1057 године, за владања краља Петра Крешимира. О садржини текста, који се у Дукљаниновом Љетопису бави тим сабором, судим да одговара његовим изворним актима која је аутор *Libellus Gothorum* дјеломице преписао, а дјеломице парафразирао, да их адаптује Будимировој биографији, те овдје и ондје потрусио по којим својим тумачењем“. До закључка да је сабор био на Дувањском пољу мјесеца августа 1057 године долази Јелић по томе: а) што историја једино за ову годину зна да су у њој живјели папа именован Стјепан и цар именован Михајло и да су били савременици само од 2—30 августа, и б) што су се „баш 1054 године обновили добри односи међу папинском куријом и међу Византом... те докинућем раскола 1054 године измирили су се Рим и Цар“.¹¹⁸ Овако Јелић, док је с тим посве друкчије. „На 16 јула 1054 год. унићу папини посланици у цркву св. Софије у Цариграду и ту, у присутности клера и народа, положи на

¹¹⁴ Рачки, Опјене старијих извора за хрватску и српску повјест средњег вијека, Књижевник, Загреб 1864, 199—227

¹¹⁵ Шишић — види биљ. 94

¹¹⁶ Клаић, види биљ. 94

¹¹⁷ Dr J. Hergenröther, Photius patriarcha von Konstantinopel, Regensburg, band II, 607; Gebhaldi, Geschichte die Konigreiche Dalm. Croatiae, Pesth. 1805, 45. Др М. Фабер, Право барских надбискупа на наслов »Primas Serbiae«, Гласник Зем. муз. за Босну и Херц., књ. XXVIII, 454.

¹¹⁸ Л. Јелић, ц. д., 135.

олтар спис у коме се и патријарх Керуларије и његове приста-ше осуђују и изопчују из цркве“.¹¹⁹ Истога мјесеца састао се црквени сабор у Цариграду и свечано објавио екскомуниканим све западне кршћане и наредио да се избришу из црквених диптиха имена римских папа. „Ово узајамно проклињање између источних и западних кршћанских цркава није престајало него се све више јачало и претворило се у међусобну мржњу, тако да је 1057 године забрањено било за свагда латинско богослужје у свој византијској царевини. У Риму је то исто учињено напрам источном богослужбеном обреду“.¹²⁰ Према изложеноме нема, дакле, говора о томе да би у августу 1057 године били владали добри односи између папинског Рима и царског Византа. Тада је још био свемоћан Керуларије.

Хисторија биљежи да је Петар Крешимир IV ступио на пријесто око 1058 године, а 1060 да је одржан у Сплиту синод за подручје сплитске метрополије, ради објављивања закључака латеранског синода од 1059 године. На овом синоду донесена је и одлука којом се под казном проклетства забрањује промовирати Славене у свете редове ако нијесу вјешти латинској књизи; а гледе црквеног обредног језика допушта се читати мису једино на латинском и грчком језику. За „готска писмена“ (славенско писмо) изјавило се да их је изнашао „неки херетик Методије, који је некоћ много тога лажно написао на славенском језику против прописа католичке цркве, због чега је божјом одредбом кажњен напрасном смрћу“.¹²¹ Како видимо, доба Крешимирова владања не одговара датуму Дукљанског сабора, а нити Сплитском за владе Крешимира IV, како то хоће Јелић, те излази да тог сабора није било ни за владе краља Крешимира и да је оправдано мишљење Рачког да се тај сабор (дувањски) није никада одржао.

У прилог своје тезе каже Јелић да и неке титуле, којима да се је ресио Петар Крешимир, упућују на то да се Крешимирова власт протезала и на српске области. Те титуле, међутим, Јелић није навео, а хисторијска врела спомињу само Крешимирову титулу »rex Croatiae et Dalmatiae« (краљ Хрватске и Далмације). Када би и постојале те титуле, сама та чињеница не би још била пуним доказом да је Крешимир доиста и владао земљама које спомињу те титуле. То с разлога што су титуле, нарочито у она времена, врло често биле без стварног основа и одавале су становите прохтјеве оних који би се њима китили. Млетачки су се дуждеви, на примјер, у Крешимирово доба китили титулом »dux Dalmatiae«, а тада у својој власти нијесу имали ниједне њене чести.

¹¹⁹ Ј. Јеленић, Повјест Христове цркве, књ. III, 132.

¹²⁰ Н. Милаж, Стоп у средњим вијековима, Дубровник 1914, 38.

¹²¹ Тома Архиђакон, ц. д., 50.

Противно тобожњим титулама краља Крешимира IV, које Јелић спомиње а не наводи историјске чињенице, како смо већ видјели, показују да је у Крешимирово доба владао у српским областима син Стјепана Војислава, краљ Михајло (1053—1081), који је био пријатељ Византије, протоспатар царства и, по жени, рођак царског двора, а уз то је био и у dobrим односима са папским Римом као и његов отац. Уосталом, озбиљни хрватски историчари нијесу ни прихватили Јелићево доказивање да је на Дувањском пољу био одржан сабор и да је то било 1057 године. Што је пак казао да га није било прије 1057 године, то потврђује да су исправно судили они историчари који и прије Јелићева доказивања нијесу вјеровали у постојање сабора о којем се прича у IX глави Дукљанинова Лџетописа. И према Јелићеву доказивању да прије 1057 године није било сабора на Дувањском пољу и да је у биографију краља Будимира (Светопелека) уметнуто причање о том сабору, може се поуздано рећи да је интерполација коју Јелић истиче доиста приређена на основу историјских података из XII вијека и прве четврти XIII који се односе на историју српских области, а нарочито на историју српске приморске државе која се називала »Regnum Diocliae«.

Да је прерађивач причања о Дувањском сабору био из Дукље, тј. Бара, и да је свој посао удесио према њему савременим приликама у њој, излази и по томе што опис тог сабора одговара дукљанским државним саборима, а ови су, свакако, били једнаки онима у Рашкој, чији је опис зајамчен историјским изворима. По овима, владар (Стјепан Немања) сазива сабор. На њему су, поред владара, присутни архијереј, игумани, калуђери и јереји; благородници (властела = *proceres*) велики и мали, старјешине и кнезови земље, војводе (ипати = *dux*), тисућници, сатници и народ. На сабору владар износи пред сабор своју готову одлуку и о њој се савјетује са члановима сабора, који је примају. Између осталог наређује да се даје свака част божјим црквама и службеницима у њој. На сабор долазе благородници са свих страна државе. По свршетку сабора је велики пир (гошћење) и велико весеље.¹²² У дукљанској држави, а тако и у Рашкој, *dux* (ипати) и високо државно чиновништво чланови су владарског рода (»*ex suis (крављевих) consanguineis fratribus*«), „од пупко ризине племенити“, како говори српскохрватска редакција Лџетописа.

Да је причање о Дувањском сабору уметнуто у IX главу Лџетописа види се и по томе што је ова глава далеко дуља својим садржајем између свих глава од I до XII.

¹²² Башић, Живот Стефана Немање од Стеф. Првовјенчаног, Београд 1924, 38—39, 47, 106

Саборски рад на Дувањском сабору приказан је, како смо видјели, према стању у српским областима при концу XII и у почетку XIII вијека, и то тако да је у ову сврху прерађена IX глава Дукљанинова Љетописа. Овај посао изазивље — што је посве јасно — да се упита: што је потакло приређивача IX главе Љетописа на ову прерадбу?

Будући казивање о раду сабора првенствено износи црквено уређење и то управ оснивање архиепископија у Салони и Диоклитији, види се да су интереси једне од њих диктирали прерадбу ове главе, и то баш, како ћемо видјети, интереси барске цркве. Сплитска архиепископија споменута је само да се прикрије главни интересант.

У XI вијеку — видјели смо — биле су двије архиепископије на подручју Далмације. Једна у Сплиту, основана приликом обнове кршћанства у Далмацији, а друга у Дубровнику, основана за цара Василија I, и то као метропола којој су биле подређене епископије: травуњска, захумска и српска. За цара Василија I Дубровник се истакао и постао „метрополом градова свога народа“ — и исходиштем византијске политике на Јадрану. У X вијеку Дубровник је био засебна јединица византијске теме Далмације. У њему је имао сједиште византијски стратег и у XI вијеку.¹²³

VIII

Када је у првој половини X вијека цариградски патријарх препустио своју јурисдикцију над далматинским епископијама западној цркви (папи), тада су цркве далматинских градова дошле под јурисдикцију сплитског архиепископа, па, изгледа, и дубровачка. Ова је ипак при концу X вијека наново метрополија. За владе краља Михајла, како смо видјели, сплитска је црква узела да ради о укинућу дубровачке метрополије, али није успјела. Тада је иступила барска црква тражећи за се право метрополитанског положаја. То је право истицала износићи да је она насљедница дукљанске цркве, а овој да су припадале епископије градова Горње Далмације. Напротив, оне су припадале драчкој метрополији, а при концу X вијека биле су придружене дубровачкој уједно са барском.¹²⁴ Насљедник краља Михајла, син му Бодин, завадио се са Дубровчанима, како сам већ казао, и тада испословао код протупапе Климента III Виберта да је овај 1089 уздигао барску цркву на степен метрополије. Са овим стањем није се помирила дубровачка црква, већ је устрајала да брани свој положај, и успјела је да су, послје Ви-

¹²³ Жиречек — Радонић, 170

¹²⁴ М. Barada, *Dalmatia superior*, Рад ЈА, књ. 270, 13.

берта, горњодалматинске епископије дошле наново под њену јурисдикцију. Борбу је наставила барска црква и у вријеме цара Манојла Комнина. У томе ју је и тада помагала сплитска црква. Сплитски архиепископ Рајнерије погодио се са барским епископом Гргуром да ће овај, успије ли у борби, признати сплитског архиепископа за свог примаса.¹²⁵ Основа није успјела.

Да барска црква дође до свог циља успио је Немањин син Вукан, коме је отац дао Дукљу и Травунију као удиону кнежевину. Он се је — што смо видјели — приближио папи и овај је 1199 године подијелио барском епископу »*pallium*«. Овај догађај довео је поново до борбе међу поменутиим црквама. Барска је сада била у повољнијем положају. Поменути сплитски архиепископ био је мртав, па више није било говора о признавању сплитског архиепископа примасом; њихову је ствар узео да подупире српски краљ Урош.

На Латеранском сабору (синоду) у Риму 1215 године приговорио је дубровачки архиепископ барском због његова положаја, те је била изабрана комисија да испита ствар.¹²⁶ Овај корак дубровачког архиепископа био је навјештење оштре и одлучне борбе између ове двије цркве. 1234 године дубровачки архиепископ тужио је папи епископе Свача, Дриваста, Скадра и Пилота да му се не покоравају.¹²⁷ Када је 1247 умро барски архиепископ Иван, дубровачка је црква упутила протест барском каптолу против избора архиепископа, а једнако и папи.¹²⁸ На ову изјаву Барани су одговорили поклицима: „Што ће нам папа? Нама је папа наш господар краљ Урош“. Овим је навјештена редовита парница. Она је дуго трајала.

У овој борби, а нарочито послије 1199 године, требали су јаки докази једној и другој страни да бране своје становиште. Нарочито су требали барској цркви, јер је она, услијед тужбе дубровачке цркве, требала да брани стечени положај 1199 године. Дубровачка црква износила је буле разних папа којима су подјеливали палиј дубровачким архиепископима. Међу овим булама била је првенствено була папе Закарије од 16 маја 743 године, којом би овај папа био уздигао епископа града Епидатура на степен архиепископа. Дубровачка црква износила је ову булу као наследника епидатурске, јер су Дубровник основале избјеглице из порушеног Епидатура и у њему се настаниле. Данас се зна да је ова Закаријина була кривотворена. Измишљена је, сва је прилика, с разлога што се дубровачка црква није

¹²⁵ Смичиклас, *Kodex diplom.* 4, 590.

¹²⁶ Стан. Станојевић, *Борба за самосталност католичке цркве у немањинској држави*, изд. Срп. акад. наука, књ. 8, Београд 1912, 94.

¹²⁷ Смичиклас, ц. д., III, 409.

¹²⁸ Медини, ц. д., 222—223.

могла позивати пред папском куријом да је свој положај стекла у доба византијског цара Василија I. Године 743 Епидеур уопће није постојао. На његовим рушевинама било је обновљено насеље, данас варош Цавтат, али ово није био некадањи Епидеур, порушен 612 године, чији је епископ био суфраган сплитске цркве.

Барска црква, сем буле Клемента III Виберта из доба Бодина, коју није могла да износи пред насљеднике папе Гргура VII, имала је више папинских була којима је барска црква била признавана као метрополија, али је само була папе Иноцента III, издата у доба Вуџана, била вјеродостојна (аутентична). Да побије буле које је износила дубровачка црква измишљена је са стране барске була папе Александра II, којом би овај 1067 године био основао дукљанско-барску архиепископију.¹²⁹ Овај фалсификат био је потребит да се њим замијени була протупапе Климента III. Да би се одузела снага були Калисте II, коју је овај на 28 септембра 1120 године издао дубровачкој цркви, кривотворили су са стране Бара другу булу коју би, тобоже, овај исти папа (1119—1124) био издао барској цркви и признао јој оне суфрагане које је имала дубровачка црква.¹³⁰ Епископије, које су набројене у овој кривотвореној були, као суфрагане барске архиепископије, наведене су у IX глави латинске редакције Лџетописа у истом тексту и истим редом. Значи, узете су из ове кривотворене буле. И ово је доказ да је казивање у IX глави Лџетописа удешено у Бару. Да се побије була папе Закарије — а то је било најглавније — требало је истакнути јаки доказ. Како га није било, барски клер, како споменућу, радио је и предузимао све да успије у предузетом циљу, па је дошао и до средства којим ће обеснажити дубровачку булу папе Закарије. Измислило се је да је диоклејска (дукљанска) црква, приволом папе и византијског цара, била уздигнута на архиепископски положај у исто вријеме када и салонитанска (сплитска), а то да је било у самом почетку кад досељени далматински Славени пригрлише Христову науку. Ова се је намисао лијепо исцитила и, како видјесмо, уметнула у Лџетопис попа Дукљанина, тојест гдје је сигурно била ријеч о покрштењу једног славенског владара и његова народа који се први од њих покрстис. Тако је ова старина прикрила побожну варку (*riam fraudem*), те је Libellus, као историјско врело прве руке, послужио као доказ о оправданости захтјева барске цркве.

Да је Дукљанинов Лџетопис послужио као важно доказно средство показује извјештај дубровачког архиепископа Ивана Млечанина који је упутио дубровачкој влади са папина двора у Перуђи 24 фебруара 1253 године. У овом извјештају, између дру-

¹²⁹ Sufflay, Acta Albanien, I, 18—19.

¹³⁰ Ибидем.

гор, налазе се ове ријечи: „И прелат барске цркве између многих и нечувених рече под своју заклетву да у читавој Далмацији још од вајкада нијесу биле већ двије архиепископије; једна у Салони, а друга у Диоклеји. Мјесто Салоне да је Сплит, а мјесто Диоклеје Бар“. (Et prelatus antibarensis inter multa et inaudita dixit per suum iuramentum, quod in tota Dalmatia ab antiquo non fuerunt nisi duo arhiepisopatus, videlicet Salona et Dioclea. Et in loco Salone est Spaletum et in loco Dioclee est Antibarum).¹³¹

Барски прелат истакао је још да су ово „јавне и познате ствари у диоклијским странама и да се то јавно говори“.¹³² Ово је, дакле, било познато у јавности преко Дукљанинова Љетописа. Опширно о питању дубровачко-барске борбе доноси Станојевић у својој радњи: Борба за самосталност католичке цркве у немањихкој држави; издање Срп. акад. наука, Београд 1912, гл. V и VI.

Послије преслушања дубровачког архиепископа и барског прелата, парница је била одложена. Увидјевши да ће успјех парнице бити неповољан за њих, Дубровчани су позвали натраг архиепископова пуномоћника (procuratorem). Овај затражи допуст код папске курије оправдавајући то смрћу барског архиепископа, па да се због тога не може наставити парница за дуже времена. Допуст је добио и парница се могла наставити, али није настављена. Горепоменути поклик барског народа показује да је барска црква рачунала на потпору свог владара. И доиста, „иза барског надбискупа стајала је српска држава која није могла допустити да њене католичке црквене поглавице буду зависне од дубровачког надбискупа“, који је по пакту између Дубровника и Млетака морао да буде Млечић.

Из горе изложеног видимо да се IX глава Љетописа попа Дукљанина не слаже са историјским подацима. Њено казивање промишљено је удешено. Ово удешавање, како смо видјели, потиче из дукљанинских страна, и то баш из Бара. Ово потврђује и доба у којем је Љетопис постао. Како смо видјели, Љетопис је послужио барској цркви. Удешавање Љетописа измишљено је из редова клера ове цркве и то у најкритичније доба њене борбе са дубровачком црквом. Овај клер измислио је (фалсификовао) више папинских була, па је измислио и казивање у IX глави. Ово му је било лакше измислити неголи једну папинску

¹³¹ Смичиклас, ц. д., IV, 481—482.

¹³² Ибидем, 590.

булу. У папинској канцеларији код оснивања нових архиепископија, односно обнављања неког ранијег стања нарочито из римског доба прије сеобе народа, велику улогу играла је старина. Према томе барски клер изнио је пред папинску курију и Дукљанинов Лџетопис са његовом нарочито удешеном IX главом, по којој је у древној Диоклеји постојала некоћ архиепископија, а њена права да су прешла на барског епископа откад се диоклејска архиепископија сјединила с барском. Побожна варка (p̄iafraus), преко Дукљанинова Лџетописа и подршка српске државе донијели су побједу барској цркви.